

Hvordan indgår dansk produktion af varer i udlandet i nationalregnskabet?

Af Annette Thomsen og Dan Knudsen

Globaliseringen betyder, at flere og flere danske virksomheder benytter globale forretningsmodeller, hvor varer produceres og sælges i udlandet uden at have været på dansk jord. De globale forretningsmodeller udfordrer den traditionelle opfattelse af bruttonationalproduktet (BNP) som et mål for dansk produktion.

I denne analyse fokuseres på, hvordan produktion og salg af varer i udlandet indgår i nationalregnskabet, og hvor meget denne produktion fylder i forhold til den samlede produktionsværdi og udenrigshandel. Der anvendes officiel statistik, som alle har adgang til. Desuden belyses, hvorfor det ikke er muligt at opdele det danske BNP i en indenlandsk og udenlandsk del afhængig af, hvor produktionen fysisk finder sted.

Analysens hovedkonklusioner:

- Merchanting (danske virksomheders handel i udlandet med varer købt i udlandet) udgør i 2017-2019 ca. 15 pct. af produktionsværdien i branchen Engroshandel og ca. 7 pct. af den samlede eksport af varer.
- Processing (salg efter forarbejdning i udlandet) udgør i 2017-2019 ca. 8 pct. af den samlede produktionsværdi i brancherne inden for Fremstillingsvirksomhed og ca. 7 pct. af den samlede eksport af varer. Import af varer knyttet til processing udgør ca. 2 pct. af den samlede import af varer, mens køb af forarbejdningstjenester i udlandet udgør ca. 2 pct. af den samlede import af tjenester.
- Det er ikke muligt at beregne virksomhedernes værditilvækst ved merchanting og processing, selvom man kan beregne produktionsværdien. Det skyldes, at mange virksomheder producerer varer i både ind- og udland, og dermed opstår nogle principielt udelelige fællesomkostninger, fx ved fælles markedsføring. Når man ikke kan opgøre værditilvæksten ved udenlandsk produktion, kan man heller ikke opgøre BNP ved udenlandsk produktion.

Kontakt:

Annette Thomsen
ath@dst.dk
39 17 38 68

Dan Knudsen
dkn@dst.dk
39 17 32 08

Produktion i udlandet kan påvirke dansk BNP

Danske rederier har i årevis haft en betydelig indtjening fra skibe, der sejler i udenlandsk farvand, og danske virksomheder får i stigende grad deres indtjening fra varer, der er fremstillet i udlandet. Det er eksempler på globalisering. Produktionen finder sted i udlandet, men den påvirker dansk BNP og inddrages i det danske nationalregnskab, fordi en dansk virksomhed har økonomisk ejerskab til produktionen.

Med "dansk" virksomhed tænkes ikke på ejeren eller ejerkredsens nationalitet. Ejerne kan godt være udenlandske. Det afgørende er, at virksomheden er i Danmark i mindst et år og har selvstændig beslutningsret. Så siger man, at virksomheden har økonomisk interessecentrum i Danmark, og dens regnskab inddrages i det danske nationalregnskab.

Denne analyse beskæftiger sig med danske virksomheders produktion af varer i udlandet og hvordan det registreres i nationalregnskabet. Virksomheder, der får varer produceret i udlandet har en forretningsmodel, hvor en del af deres aktivitet foregår i udlandet. Fx vil en dansk virksomhed, der producerer tøj, ofte designe det i Danmark, men få det syet i udlandet.

Virksomhederne kan organisere deres udenlandske produktion på mange måder, men i statistiske opgørelser, som fx betalingsbalance og nationalregnskab, skelnes mellem fire "stiliserede globale forretningsmodeller", jf. boks 1, hvoraf processing og merchanting er de to mest interessante.

Betegnelsen merchanting dækker over to fænomener:

- For det første merchanting som en global forretningsmodel for virksomheder, der ville have været traditionelle industrivirksomheder, hvis de havde produceret på egen fabrik, i stedet for at have andre til at producere for sig. Forretningsmodellen kaldes også fabriksløs produktion, og en virksomhed, der bruger den model, placerer en produktionsordre hos en udenlandsk fabrik, som både fremskaffer råvarerne og sørger for deres forarbejdning.
- For det andet merchanting som almindelig engroshandelsvirksomhed, hvor både grossistens vareleverandør og aftager befinder sig i udlandet.

Ved merchanting som fabriksløs produktion handles der udelukkende med varer, som den danske virksomhed har rettighederne til, og varerne er som sagt fremstillet på den danske virksomheds foranledning. Ved merchanting som almindelig engroshandelsvirksomhed i udlandet købes og sælges varer som ved traditionel handel. Så de to slags merchanting er klart forskellige.

I processingmodellen køber den danske virksomhed selv råvarerne, betaler den udenlandske fabrik for at forarbejde dem og sælger efterfølgende det færdige produkt.¹ Det vil sige, at det kun er ejerskabet til råvarerne, som afgør, om der er tale om processing eller om merchanting som fabriksløs produktion, så der vil ofte være en glidende overgang mellem de to forretningsmodeller.² Selvom fabriksløs produktion og processing minder om hinanden, skal man være opmærksom på, at de er placeret forskelligt i statistikken. Ved skift mellem processingmodel og merchantingmodel skifter den danske virksomhed formelt branchemæssig placering: Virksomheder, der benytter processingmodellen, er placeret i industrien, mens virksomheder, der benytter merchantingmodellen, er placeret i engroshandel, jf. boks 1.

¹ Processingmodellen svarer begrebsmæssigt til lønarbejde i statistikken Industriens Salg af Varer (ISV). Lønarbejde opstår, når en dansk virksomhed får sine råvarer helt eller delvist forarbejdet af en anden dansk virksomhed. Virksomheden, der ejer råvarerne, står som vareproducenten, mens den forarbejdende virksomhed leverer tjenesteydelsen lønarbejde.

² Det diskuteres internationalt om merchanting som fabriksløs produktion skal behandles på linje med processing. Fx anvender merchantingmodellens udenlandske fabrik den danske virksomheds produktionsrettighed, og hvis produktionsrettigheden, der er et tjenesteinput, blev betragtet på linje med et råvareinput, ville merchanting som fabriksløs produktion blive en overflødig kategori. Det ville være nok med processing.

Boks 1. Globale forretningsmodeller for vareproduktion og håndteringen af dem i nationalregnskabet

1. Processing (forarbejdning i udlandet): Den danske virksomhed får sine råvarer forarbejdet i udlandet.
2. Merchanting (handel i udlandet) som fabriksløs produktion: Den danske virksomhed handler i udlandet med produkter, som den får specialfremstillet i udlandet.
3. Salg af produktionsrettigheder til udlandet (fx Intellectual Property rettigheder herunder patenter og varemærker): Den danske virksomhed lever af at sælge licenser til de rettigheder, som den løbende udvikler, fx ved forskning.
4. Juridisk ejerskab af en udenlandsk virksomhed: Den udenlandske virksomhed vil ofte være organiseret som et datterselskab af den danske virksomhed.

De fire forretningsmodeller udelukker ikke hinanden, og en globaliseret virksomhed vil typisk kombinere modellerne. Fx indgår der en udenlandsk fabrik i både processingmodellen og i merchantingmodellen. Den udenlandske fabrik er ofte, men ikke altid, et datterselskab af den danske virksomhed, hvorved man kombinerer model 1 eller 2 med model 4. En udenlandsk virksomhed, der bruger den danske virksomheds IP rettigheder (model 3), kan også være organiseret som et datterselskab af den danske virksomhed (model 4).

Nationalregnskabets opgørelse af dansk produktion påvirkes af aktiviteten i model 1, 2 og 3 men ikke af model 4, hvor der er tale om et almindeligt passivt juridisk ejerskab, fx af et datterselskab. Aktivt økonomisk ejerskab til produktionen er det grundlæggende statistiske princip. Har en dansk virksomhed økonomisk ejerskab til en produktion, indgår produktionen i dansk BNP.³ Nedenstående tabel giver en oversigt:

Model	Påvirker	Producerer	Branche
1 Processing	BNP, eksport af varer	Varer	Fremstilling
2 Merchanting	BNP, eksport af varer	Avance	Engroshandel
3 Rettigheder	BNP, eksport af tjenester	Tjeneste	Serviceerhverv
4 Datterselskab	BNI, formueindkomst	-	-

Aktiviteten i virksomheder, der benytter begge modeller, bliver i nationalregnskabet fordelt på industri og engroshandel. Dvs. den del, der vedrører merchanting, flyttes til engroshandelsbranchen, mens den del, der vedrører processing, forbliver i den relevante industribranche.

Analysen sætter tal på, hvor meget merchanting og processing fylder i den danske eksport og i den danske produktion i henholdsvis engroshandel og industri.⁴ Opgørelsen udnytter sammenhængen mellem betalingsbalance og nationalregnskab. Sidst i analysen beskrives nærmere hvorfor produktion uden for landets grænser ikke opgøres eksplicit i nationalregnskabet og hvorfor det *ikke* kan lade sig gøre at opdele værditilvækst og BNP på indenlandsk og udenlandsk.

Boks 2 beskriver analysens datagrundlag – der anvendes kun offentliggjorte tal fra Statistikbanken.

³ For yderligere beskrivelse af sammenhængen mellem forretningsmodel og nationalregnskab, se DST Analyse: [Industrikoncernernes globale organisering har betydning for opgørelsen af dansk produktion og indkomst](#) fra 2018

⁴ Danske virksomheder producerer også for udenlandske virksomheder. Denne side af global produktion belyses ikke nærmere i denne analyse.

Boks 2. Datagrundlag

Følgende tabeller fra www.statistikbanken.dk benyttes:

NAH1: Varer og tjenester efter transaktion og prisenhed
 NABP19: Produktion, BVT og indkomstdannelse (19a2-gruppering)
 NABP69: Produktion, BVT og indkomstdannelse (69-gruppering)
 BB3: Betalingsbalance, årlig efter land, indtægt/udgift, poster og tid
 BBUHV: Overgangstabel for varer mellem udenrigshandel og betalingsbalance
 GLOB1: Fremstillingsvirksomhedernes internationale produktion

Analysen benytter offentliggjorte tal fra Statistikbanken, så interesserede kan selv opdatere analysen eller lave tilsvarende analyser.

Analysen viser kun tal i løbende priser. Da der i udarbejdelsen af nationalregnskabet ikke skelnes mellem produktion i ind- og udland, beregnes foregående års priser kun for den samlede produktion og forbrug i produktionen. Dvs. der skelnes ikke mellem prisen på virksomhedernes produktion i ind- og udland.

Merchanting og processing udgør hver ca. 7 pct. af eksporten af varer

Både merchanting og processing indgår i [betalingsbalancen](#) og [nationalregnskabet](#)s opgørelse af udenrigshandel, som følger ejerskifteprincippet. Dermed vil varer, som de danske virksomheder får produceret i udlandet, indgå i den danske vareeksport og vareproduktion. Den [traditionelle udenrigshandelsstatistik med varer](#) følger et grænsepassageprincip og medtager derfor ikke den vareeksport, som de danske virksomheder får produceret uden for landets grænser.⁵ Den traditionelle udenrigshandelsstatistik fanger fx heller ikke den råvareimport, som leveres til processingmodellens udenlandske fabrik. Merchanting og processing er dermed med til at skabe forskellen på den traditionelle udenrigshandelsstatistik med varer over for den ejerskiftesbaserede opgørelse i betalingsbalance og nationalregnskab. Den tilhørende overgang fra grænsepassage til ejerskifte i udenrigshandelen fremgår af statistikbanktabellen [bbuhv](#). Tabellens merchanting omfatter både merchanting som fabriksløs produktion og som almindelig handel i udlandet.

Langt størstedelen af produktionen ved merchanting og processing sælges til udlandet og indgår i betalingsbalancens *eksport af varer*. For processing er det helt naturligt, da der er tale om produktion af varer, blot i udlandet. For merchanting er det lidt mere indviklet, men salget til udlandet opgøres som eksport af varer. I betalingsbalancen indgår merchanting med både købs- og salgsværdi, hvor salget er positivt og købet negativt. Nettoeffekten på den samlede vareeksport svarer dermed til avancen på handelen. I nationalregnskabet noteres avancen som en nettoeksport af varer. Brugen af avancen passer med, at merchanting opfattes som en handelsaktivitet, dvs. en tjeneste. Samtidig indregnes merchanting som sagt i vareeksporten og ikke i tjenesteeksporten, så merchanting har en speciel status som delvis vare og delvis tjeneste.

Tabel 1 beskriver hvor meget danske virksomheders produktion i udlandet ved merchanting (fabriksløs produktion og almindelig engroshandelsvirksomhed) og ved processing fylder i betalingsbalancen og nationalregnskabet's udenrigshandel. Både merchanting og processing udgør i årene 2017 til 2019 ca. 7 pct. af nationalregnskabet's samlede eksport af varer. Tabel 1 viser også, at processingmodellens import af varer fra udlandet til forarbejdning i udlandet udgør omkring 2 procent af nationalregnskabet's import af varer, mens importen af forarbejdningsydelsen udgør omkring 2 procent af importen af tjenester.

⁵ For yderligere beskrivelse af sammenhængen mellem forretningsmodel og eksportopgørelse, se DST Analyse: [Hvor stor er dansk eksport og hvem er vores samhandelspartnere?](#) fra 2017

Tabel 1 Merchating og processing, andele af nationalregnskabet eksport og import

	2017		2018*		2019*	
	mio. kr.	pct.	mio. kr.	pct.	mio. kr.	pct.
Eksport af varer	733 351	100	753 951	100	804 733	100
Heraf						
Merchanting	42 906	5,9	49 688	6,6	58 062	7,2
Processing	54 518	7,4	56 003	7,4	56 983	7,1
Import af varer	650 788	100	692 693	100	701 225	100
Heraf til forarbejdning i udlandet	12 801	2,0	10 829	1,6	16 461	2,4
Import af tjenester	399 684	100	443 443	100	488 953	100
Heraf forarbejdningstjeneste	9 599	2,4	10 174	2,3	9 601	2,0

Anm.: 2018 og 2019 er foreløbige tal.

Kilde: www.statistikbanken.dk/nah1, [bb3](#) og [bbuhv](#)

Selvom nationalregnskabet, som opgør danske virksomheders *produktion*, ikke beskriver de globale forretningsmodeller eksplicit, kan man belyse produktionen i processing- og merchanting-modellerne ved at kombinere nationalregnskabet oplysninger med betalingsbalancens. Det skyldes, at der er fuld overensstemmelse mellem de to statistikker også på detaljeret niveau. Det fremgår af appendiks 1, som viser den grundlæggende overensstemmelse mellem den samlede im- og eksport af varer og tjenester.

Merchanting udgør 15 pct. af produktionsværdien i engroshandel

Merchanting indgår på to måder i opgørelsen af BNP. På anvendelsessiden indgår eksport af merchanting*avance* (salg minus køb) i eksport af varer, jf. ovenfor. På tilgangssiden, som dette afsnit fokuserer på, indgår produktion af merchanting*avance* i engroshandelsbranchen sammen med øvrig produktion af engros*avance* (jf. boks 1).

Den samlede produktion i engroshandelsbranchen opgøres ud fra virksomhedernes regnskaber, og betalingsbalancens oplysninger kan belyse hvor stor en del, der udgøres af merchanting*avance*.

Produktionsværdien ved merchanting kan findes ved hjælp af to variabler fra statistikbanktabellen BBUHV, en positiv og en negativ:

Merchanting, salget af merchantingvarer i udlandet (positiv eksport)

+

Merchanting, købet af de merchantingvarer, der sælges i udlandet (negativ eksport)

Tabel 2 viser merchantings andel af engroshandlens samlede produktionsværdi i nationalregnskabet. Merchanting udgjorde i 2017 ca. 15 pct. af en samlet produktionsværdi på ca. 300 mia. kr., og andelen er voksende.

Tabel 2 Merchanting som andel af produktion i engroshandel

	2017	2018*	2019*
	mio. kr.		
Engroshandel	295 250	305 770	320 917
Heraf merchanting	42 906	49 688	58 062
	pct.		
Merchantings andel af engroshandel	14,5	16,3	18,1

Anm.: 2018 og 2019 er foreløbige tal

Kilde: www.statistikbanken.dk/nabp69 og [bbuhv](#)

Høj avance i fabriksløs produktion

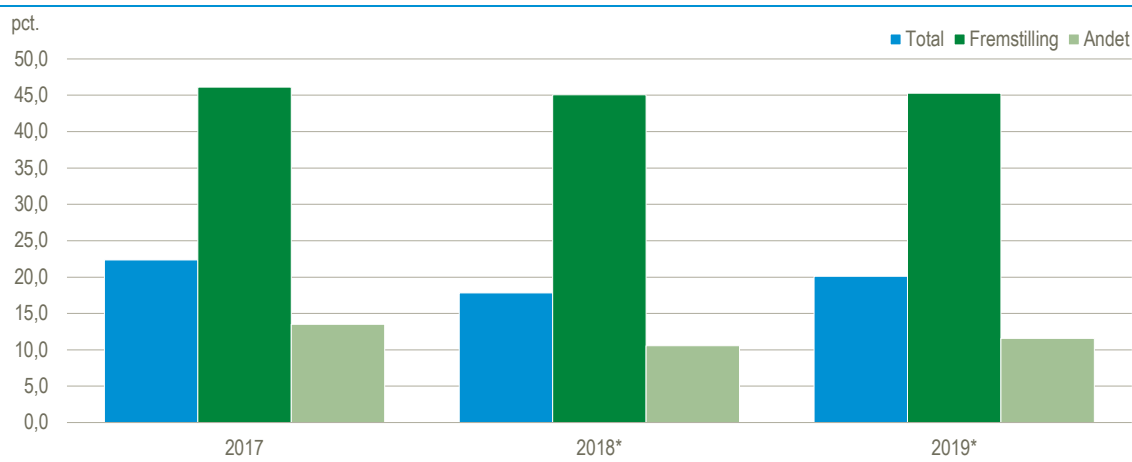
Merchanting som fabriksløs produktion er en global forretningsmodel, hvor store virksomheder får produceret deres produkter af en udenlandsk virksomhed, som står for køb af råvarer og selve forarbejdningen. Efter forarbejdningen køber den danske virksomhed varerne og sælger dem med en (typisk høj) fortjeneste. Det fremgår ikke direkte af nationalregnskabet men af statistikbanktabellen [glob1](#), som dækker industrivirksomheder, der ofte benytter merchanting som fabriksløs produktion. Statistikbanktabellen indikerer, at fabriksløs produktion tegner sig for godt halvdelen af den samlede merchantingavance. Det er vist i appendiks 2.

Et eksempel på merchanting som fabriksløs produktion kunne være produktion af en t-shirt i udlandet. Antag at en dansk virksomhed med et kendt varemærke har designet en t-shirt. Virksomheden får t-shirten syet i udlandet og trykt sit logo på den. I modellen med merchanting som fabriksløs produktion relaterer købsværdien til t-shirten uden logo og salgsværdien til t-shirten med logo. Forskellen (avancen) indgår som produktionsværdi i nationalregnskabet, og den afspejler især værdien af varemærket.

Et eksempel på den anden slags merchanting, "almindelig" engroshandel i udlandet, kan være handel med olie. En dansk handelsvirksomhed kan købe og sælge en olietankers last flere gange, mens den er på vej til Europa.

Den almindelige engroshandel i udlandet vil typisk have en lavere fortjeneste end den fabriksløse produktion. Det fremgår af figur 1, der illustrerer forskelle i avanceprocent. Hvor avanceprocenten i den samlede merchanting er omkring 20 pct., er den omkring 45 pct. i fremstillingsvirksomheder og kun godt 10 pct. i virksomheder, der ikke er fremstillingsvirksomheder (se også tabel A2 i appendiks 2). Den høje avance på fremstillingsvirksomhedernes merchanting, dvs. på fabriksløs produktion, afspejler, at der er brugt ressourcer på at fremstille IP rettigheder, og at der skal være en væsentlig fortjeneste, før man bruger en global forretningsmodel med produktion i udlandet.

Figur 1 Avanceprocenter i merchanting opdelt på fremstillingsvirksomhed og andet

Anm.: 2018 og 2019 er foreløbige tal

Kilde: www.statistikbanken.dk/glob1 og [bbuhv](#)

Varer produceret i en processingmodel udgør 8 pct. i industrien

I en processingmodel ejer den danske producent som nævnt både råvarerne og det færdige produkt, og selve produktionen i udlandet sker ved, at producenten køber en forarbejdningsydelse. Både de producerede varer og råvarerne indgår i nationalregnskabet. De producerede varer, som sælges i udlandet, indgår som eksport, mens de producerede varer, der sælges i Danmark, ikke optræder som udenrigshandel, da der ikke finder et ejerskifte sted. De indgår i stedet som indenlandsk forbrug af dansk producerede varer (fx husholdningernes forbrug).

De råvarer, der forbruges i produktionsprocessen i udlandet, og som købes i udlandet, indgår som import. Råvarer, der føres ud af Danmark for at blive forarbejdet, indgår ikke som eksport, da de stadig ejes af den danske producent.

Da statistikken for udenrigshandel med varer er udgangspunkt for betalingsbalancens og nationalregnskabet's opgørelse af im- og eksport af varer, foretages en række korrektioner for at nå fra grænsepassageprincippet til ejerskifteprincippet.

Processing i udlandet giver anledning til følgende korrektioner i udenrigshandelsstatistikken for varer, jf. også tabel 3:

- *Varer sendt til forarbejdning i udlandet* er råvarer sendt fra Danmark til udlandet, så de krydser grænsen, og skal derfor trækkes fra i udenrigshandelsstatistikens eksport, da der ikke er sket et ejerskifte.
- *Varer købt i udlandet til forarbejdning i udlandet* skal lægges til udenrigshandelsstatistikens import, da de bliver dansk ejede uden at krydse grænsen.
- *Varer solgt i Danmark efter produktion ved forarbejdning i udlandet* skal fratrækkes udenrigshandelsstatistikens import, da der ikke sker et ejerskifte, selvom varerne krydser grænsen.
- *Varer solgt i udlandet efter produktion ved forarbejdning i udlandet* har aldrig krydset den danske grænse og lægges derfor til udenrigshandelsstatistikens eksport.

Når disse korrektioner er foretaget, kan man opgøre dansk produktion ved processing i udlandet ved at benytte oplysningerne fra overgangstabellen mellem udenrigshandel og betalingsbalancen [bbuhv](#). Det er gjort i tabel 3, der bruger følgende variabler:

Varer solgt i udlandet efter produktion ved forarbejdning i udlandet

+

Varer solgt i Danmark efter produktion ved forarbejdning i udlandet.

Tabel 3 viser, at varer produceret i udlandet i 2017-2019 udgjorde knap 8 pct. af den samlede produktion i nationalregnskabet's industribrancher.

Tabel 3 Danske virksomheders produktion ved processing

	2017	2018*	2019*
	————— mio. kr. —————		
Varer solgt i udlandet efter produktion ved forarbejdning i udlandet	54 518	56 003	56 983
Varer solgt i Danmark efter produktion ved forarbejdning i udlandet	2 855	3 303	6 193
I alt	57 373	59 306	63 176
<i>Produktionsværdi i industri</i>	747 847	761 767	795 075
	————— pct. —————		
<i>Andel af produktion i industri</i>	7,7	7,8	7,9

Anm.: 2018 og 2019 er foreløbige tal

Kilde: www.statistikbanken.dk/nabp19 og [bbuhv](#)

I eksemplet med produktion af t-shirt i udlandet vil virksomheden i en processingmodel eje stoffet og de andre råvarer, der bruges. Råvarerne kan være sendt fra Danmark eller købt i udlandet. Til at få syet t-shirten køber virksomheden en forarbejdningsydelse i udlandet. Den færdige t-shirt med logo vil enten blive solgt i Danmark eller eksporteret, og salgsværdien vil indgå som produktionsværdi i nationalregnskabet.

Hvilke omkostninger er knyttet til produktion i udlandet?

Hvis man vil beregne værditilvæksten for varer produceret i udlandet i en merchanting- eller processingmodel er det nødvendigt at opgøre de tilknyttede produktionsomkostninger.

Det er imidlertid ikke muligt at opgøre samtlige omkostninger ved produktionen af varer i udlandet (Nationalregnskabets *forbrug i produktionen*). Det skyldes, at virksomhederne typisk har en kombination af udenlandsk produktion, merchanting eller processing, og indenlandsk produktion, så en række overordnede omkostninger til fx administration, udvikling og markedsføring ikke kan opdeles på produktion i ind- og udland.

Det tætteste, man kan komme på en opgørelse af omkostningerne ved produktion i udlandet, er de *snævert tilknyttede omkostninger*, som kan identificeres i betalingsbalancens overgangstabel og tjenestehandel.

De *snævert tilknyttede omkostninger* vedrører processingmodellen og opgøres som:

Varer sendt til forarbejdning i udlandet (fra [bbuhv](#))
 +
 Varer købt i udlandet til forarbejdning i udlandet (fra [bbuhv](#))
 +
 Forarbejdningstjeneste købt i udlandet (fra [bb3](#)).

Opgjort på denne måde viser tabel 4 de omkostninger, der er snævert forbundet med produktion i globale processingmodeller. De *snævert tilknyttede omkostninger* udgør 25-32 mia. kr. De kan dog ikke uden videre sættes i forhold til virksomhedernes samlede forbrug i produktionen eller i forhold til deres samlede produktion i udlandet. Snævert tilknyttede omkostninger er kun en del af virksomhedernes forbrug i produktionen.

I eksemplet med produktion af t-shirt i udlandet, er det udgiften til stoffet og andre råvarer samt købet af forarbejdningsydelsen, der udgør de snævert tilknyttede omkostninger. Udgiften til fx administration, udvikling og markedsføring kan ikke opgøres separat for produktionen af t-shirt i udlandet.

Tabel 4 Danske virksomheders snævert tilknyttede omkostninger ved processing

	2017	2018*	2019*
	— mio. kr. —		
Varer sendt til forarbejdning i udlandet	3 162	3 780	5 629
Varer købt i udlandet til forarbejdning i udlandet	12 801	10 829	16 461
Forarbejdningstjeneste købt i udlandet	9 599	10 174	9 601
I alt	25 562	24 783	31 691

Anm.: 2018 og 2019 er foreløbige tal

Kilde: www.statistikbanken.dk/bb3 og [bbuhv](#)

Hvorfor ikke indenlandsk BNP?

Det er som vist muligt at belyse produktionsværdien ved merchanting og processing ved hjælp af betalingsbalancen. Man kan vha. betalingsbalancen også belyse produktionsværdien ekskl. det snævert forbundne forbrug af materialer og forarbejdningstjenester, men man kan ikke finde den rigtige værditilvækst ved merchanting og processing nogen steder. Det er ellers mindst lige så interessant at kende værditilvæksten som at kende produktionen – så hvorfor har nationalregnskabet ikke et bud på værditilvæksten ved processing og merchanting? Eller endnu bedre, en opdeling af BNP i inden- og udenlandsk BNP afhængig af, hvor BNP er lavet.

Svaret er, at det ville være en udfordring ved en sådan opdeling af BNP, at man skal skønne på forbruget i den udenlandske produktion for at beregne den tilhørende værditilvækst. Den manglende opdeling på inden- og udenlandsk BNP afspejler imidlertid ikke bare et måleproblem, men også at nationalregnskabet er baseret på et princip om residens og økonomisk ejerskab, jf. boks 3.

Boks 3. Residens og økonomisk ejerskab

En økonomisk enhed – fx en global virksomhed – har økonomisk interessecentrum og dermed residens i Danmark, hvis enheden er i Danmark i mindst et år og har selvstændig beslutningsret. En økonomisk enhed med dansk residens indgår i nationalregnskabet med alt det, som enheden har økonomisk ejerskab til.

Økonomisk ejerskab afviger fra juridisk ejerskab, og et økonomisk ejerskab er typisk mere aktivt end et juridisk. Fx vil en økonomisk ejer af en virksomhed føre regnskab for virksomheden. En juridisk ejer, fx en aktieejer, vil normalt kun føre regnskab over det modtagne udbytte. En økonomisk enhed, der er resident i Danmark kan via en processing- eller merchantingmodel godt have økonomisk ejerskab til produktion og i en processingmodel også til råvarer uden for Danmarks grænser, og dermed kommer udenlandsk produktion og råvareforbrug med i nationalregnskabet. Derimod kan en resident enhed ikke have økonomisk ejerskab til bygninger og maskiner i et andet land, så kun bygninger og maskiner, der er opstillet i Danmark, indgår i Danmarks nationalregnskab.

Det er residente økonomiske enheder – virksomheder med økonomisk interessecentrum i Danmark – og deres ejerskab til produktionsfaktorer og produktion, der er grundlaget for opgørelsen af nationalregnskabet. Det er samtidig det grundlag, der giver et sammenhængende nationalregnskab. Ved at kombinere oplysninger fra betalingsbalancen med nationalregnskabet kan man belyse den i udlandet skabte produktion som en "heraf post". Men den i udlandet skabte produktion afspejler i høj grad indsats af dansk ejet kapital, herunder immateriel kapital, og dansk arbejdskraft, som hører til i det danske nationalregnskab. Det er logisk, at de produktionsfaktorer, der er kvantificeret i et nationalregnskab, bidrager til produktionen i nationalregnskabet. Den konsistens forsvinder, når man opdeler produktion eller BNP efter et geografisk kriterium, samtidig med at nationalregnskabet er baseret på et ejerskabsprincip. De til den udenlandske produktion snævert tilknyttede omkostninger, jf. tabel 4, udgør kun en del af de omkostninger, der skal dækkes, og vedrører kun en del af de produktionsfaktorer, der skal aflønnes af den udenlandske produktion.

Der er ikke tale om, at andre landes produktion både medregnes i dansk BNP og i andre landes BNP, så der opstår dobbeltregning. Fx producerer den udenlandske fabrik i processingmodellen en forarbejdningsydelse, som den danske virksomhed køber og forbruger i produktionen, og statistikmyndigheden i det land, hvor fabrikken ligger, vil opfatte fabrikken som producent og eksportør af en forarbejdningsydelse i deres nationalregnskab. Nationalregnskabets opgørelsesprincipper er internationale, og andre lande bruger de samme principper. Appendiks 3 formaliserer nationalregnskabets behandling af en globaliseret model med processingmodellen som eksempel.

I t-shirt eksemplet har en dansk virksomhed fået en t-shirt syet i udlandet (i en merchanting- eller processingmodel) og trykt sit logo på den. Der vil være stor forskel på t-shirtens værdi med og uden virksomhedens design og logo. Den værdi, der ligger i design og varemærke, tilfalder den danske virksomhed og kommer dermed med i det danske nationalregnskab. Værdien er samtidig med til at aflønne virksomhedens arbejdskraft og kapital i Danmark. Værdien af t-shirten uden logo og design aflønner indsatsen på den udenlandske fabrik.

Når nationalregnskabet beregnes, tages der udgangspunkt i disse principper. Principperne hænger sammen med virksomhedernes regnskaber, der også benytter ejerskifteprincippet. Da regnskaberne er en grundsten i nationalregnskabet, kommer al produktion og værditilvækst med via virksomhedernes regnskaber. Boks 4 giver en kort beskrivelse af hvilke kilder, der bruges til nationalregnskabet, og hvordan de bruges.

Boks 4. Kilder i nationalregnskabet

Den vigtigste kilde til opgørelsen af produktionsværdi, forbrug i produktionen og værditilvækst i nationalregnskabet er Regnskabsstatistikken, der sammenfatter virksomhedernes regnskaber. Virksomhederne benytter ejerskifteprincippet i deres regnskaber og skelner ikke mellem indtægter og udgifter i ind- og udland.

Nationalregnskabet bruger også Industriens Salg af Varer (ISV) til den detaljerede opgørelse af produktionsværdien på varer. Industriens salg af varer er også baseret på ejerskifteprincippet og inkluderer varer produceret i både ind- og udland.

For at kunne opgøre betalingsbalancen indsamles oplysninger, der sammen med Udenrigshandelsstatistikken med varer (UHV) bruges til at opgøre eksport af varer i betalingsbalancen og nationalregnskabet. Udenrigshandelsstatistikken med varer er baseret på grænsepassage og de indsamlede oplysninger bruges til at korrigere, så udenrigshandlen følger betalingsbalancens og nationalregnskabet's ejerskifteprincip. Man kan sige, at UHV "både mangler noget og har for meget med" i forhold til at følge principperne i nationalregnskabet og betalingsbalancen. Oplysningerne, der bruges til at korrigere med, er indsamlet på samme skema som Udenrigshandel med tjenester.

Danmarks Statistik laver et særligt kvalitetsarbejde med data for de største 31 virksomheder – såkaldte *forretningskritiske virksomheder* (FKV). Det er især de store virksomheder, der benytter globale forretningsmodeller. Arbejdet sikrer, at indberetningerne til Regnskabsstatistik, Udenrigshandelsstatistik med varer, Udenrigshandel med tjenester og Industriens salg af varer er konsistente for den enkelte virksomhed, og det er et væsentligt bidrag til nationalregnskabet's kvalitet.

Appendiks 1

Der er grundlæggende overensstemmelse mellem den samlede im- og eksport af varer og tjenester i betalingsbalancen og nationalregnskabet.

Opdelingen i eksport af varer og eksport af tjenester er også i fuld overensstemmelse. Splittet mellem import af varer og tjenester er imidlertid forskelligt. Det skyldes, at nationalregnskabet opgør import af varer *cif* mens betalingsbalancen opgør import af varer *fob*. Forskellen vedrører udgiften til importvarernes fragt og forsikring. I nationalregnskabet indgår udgiften i varenes værdi, mens den i betalingsbalancen er en del af tjenesteimporten.

Overensstemmelsen mellem betalingsbalancen og nationalregnskabet udenrigshandel gælder alle offentliggørelser – tabel A1 viser både endelige år og foreløbige år, og de tilsvarende kvartalstal stemmer også overens. Da betalingsbalancens oplysninger er indarbejdet på detaljeret niveau i nationalregnskabet, kan overensstemmelsen benyttes til at belyse nationalregnskabet opgørelse af de globale virksomheders produktion i udlandet.

Tabel A1 Im- og eksport i nationalregnskab og betalingsbalance samt forskelle

	2017	2018*	2019*
	————— mio. kr. —————		
Nationalregnskab			
Eksport af varer (fob)	733 351	753 951	804 733
Eksport af tjenester	474 474	514 665	557 070
I alt	1 207 825	1 268 616	1 361 803
Import af varer (cif)	650 788	692 693	701 225
Import af tjenester	399 684	443 443	488 953
I alt	1 050 472	1 136 137	1 190 178
Betalingsbalance			
Eksport af varer (fob)	733 351	753 951	804 733
Eksport af tjenester	474 474	514 665	557 070
I alt	1 207 825	1 268 615	1 361 803
Import af varer (fob)	634 066	675 152	683 335
Import af tjenester	416 406	460 985	506 843
I alt	1 050 472	1 136 137	1 190 178
Nationalregnskab minus betalingsbalance			
Eksport af varer (fob)	0	0	0
Eksport af tjenester	0	0	0
I alt	0	0	0
Import af varer (cif – fob)	16 722	17 541	17 890
Import af tjenester (fragt, forsikring)	-16 722	-17 542	-17 890
I alt	0	0	0
Cif/fob (fragt på import)	-16 722	-17 543	17 891

Anm. 1: 2018 og 2019 er foreløbige tal

Anm. 2: Mindre differencer skyldes afrunding.

Kilde: www.statistikbanken.dk/nah1, bb3 og bbuhv

Appendiks 2

Tabel A2 viser oplysninger om merchanting i to forskellige statistikbanktabeller (BBUHV og GLOB1), der begge knytter sig til opgørelsen af betalingsbalancen.

BBUHV er tabellen, der viser overgangen fra statistikken over udenrigshandel med varer til betalingsbalancen. Merchanting er en del af overgangen, og oplysningerne kan bruges til at belyse merchanting i nationalregnskabet, herunder avanceprocenter for merchanting. BBUHV indeholder alt merchanting, dvs. både merchanting i en global forretningsmodel og "almindelig merchanting".

GLOB1 er tabellen, der fokuserer på fremstillingsvirksomheders globale aktiviteter, og den belyser derfor merchanting i som fabriksløs produktion. Tabellen er en delmængde af BBUHV. Tabellens fremstillingsvirksomheder dækker bredere end fremstillingsvirksomhed i nationalregnskabet, da der er tale om firmabrancher, svarende til i regnskabsstatistikken. Nationalregnskabets brancher er baseret på arbejdssteder, og industribranchen er derfor forholdsvis snævert knyttet til egentlig industriaktivitet. Nationalregnskabets engroshandelsbranche er endnu snævrere afgrænset, da den er aktivitetsdefineret. Så i nationalregnskabet omfatter engroshandelsbranchen al engroshandel inkl. engroshandel som sekundær aktivitet i industrivirksomheder.

Ved at benytte begge tabeller kan man få et indtryk af forskellen på merchanting i en global forretningsmodel og "almindelig" merchanting.

Tabel A2 Merchanting – oplysninger i betalingsbalancen

	2017	2018*	2019*
Betalingsbalancen i alt (BBUHV)			
	_____ mio. kr. _____		
Merchanting salg	234 816	328 585	346 810
Merchanting køb	-191 909	-278 897	-288 747
Merchanting avance	42 907	49 688	58 063
	_____ pct. _____		
<i>Avance i pct. af køb</i>	22,4	17,8	20,1
Fremstillingsvirksomheder (GLOB1)			
	_____ mio. kr. _____		
Merchanting salg	76 180	85 036	106 252
Merchanting køb	-52 135	-58 616	-73 134
Merchanting avance	24 045	26 420	33 118
	_____ pct. _____		
<i>Avance i pct. af køb</i>	46,1	45,1	45,3
Merchanting ekskl. fremstillingsvirksomhed			
	_____ mio. kr. _____		
Merchanting salg	158 636	243 549	240 558
Merchanting køb	-139 774	-220 281	-215 613
Merchanting avance	18 862	23 268	24 945
	_____ pct. _____		
<i>Avance i pct. af køb</i>	13,5	10,6	11,6
Fremstillingsvirks. i pct. af betalingsbalancen i alt	56,0	53,2	57,0

Anm.: 2018 og 2019 er foreløbige tal

Kilde: www.statistikbanken.dk/bbuhv og [glob1](http://www.statistikbanken.dk/glob1)

Appendiks 3

Processing-modellens produktion afhænger af det anvendte input af produktionsfaktorer:

produktion = f(arbejdskraft, maskiner, bygninger, immateriel kapital, råvarer)

Alle fysiske størrelser kan fordeles geografisk på Danmark og udland. Den immaterielle kapital, som repræsenterer intellektuelle rettigheder (fx patenter) kan ikke stedfæstes, med den er dansk ejet, så vi siger, den er dansk. Den opskrevne produktionsligning kan gentages med en geografisk specifikation, som sætter et D på danske størrelser og et U på udenlandske:

produktion_U = f(arbejdskraft_U, arbejdskraft_D, maskiner_U, bygning_U, bygning_D, immateriel kapital_D, råvarer_U)

I produktionsøjeblikket opstår de færdige produkter i udlandet, og råvarerne forbruges i udlandet. Så der er sat U på produktion og råvarer. Arbejdskraften omfatter både personalet på fabrikken i udlandet (U) og sælgere m.v. i det danske hovedsæde (D).⁶ Maskiner og fabriksbygning befinder sig i udlandet, mens bygningen med hovedsædet er i Danmark. Det fremgår, at produktionsfaktorer i Danmark kan bidrage til produktion af varer i udlandet, ligesom man i mange job kan arbejde hjemmefra.

Det er helt naturligt, at en produktionsproces omfatter størrelser, som befinder sig i forskellige lande. Derimod får man et problem, hvis man prøver at dele selve processen op efter geografi, dvs. i en proces, der foregår i udlandet, og en proces i Danmark. Lad os prøve:

produktion_U = f_U(arbejdskraft_U, maskiner_U, bygning_U, råvarer_U)
0 = f_D(arbejdskraft_D, bygning_D, immateriel kapital_D)

Det fremgår, at den geografisk danske produktionsproces består i at fremstille nul og ingenting vha. nogle ikke helt billige produktionsfaktorer. Samtidig skulle den udenlandske fabrik kunne lave hele produktionen alene uden at involvere de danske produktionsfaktorer. Det kan ikke være et retvisende eller hjælpsomt billede af produktionsprocessen.

Man skal ikke dele op efter geografi, men efter økonomisk ejerskab. Med det udgangspunkt er produktion og råvarer danske. Den i udlandet residerende fabrik fremstiller en forarbejdningsydelse, der ender som importeret input, en ekstra råvare, i fremstillingen af den danske produktion:

forarbejdningsydelse_U = f_U(arbejdskraft_U, maskiner_U, bygning_U)
produktion_D = f_D(arbejdskraft_D, bygning_D, immateriel kapital_D, råvarer_D, forarbejdningsydelse_D)

Forarbejdningsydelsen har et U som den udenlandske fabriks produktion og et D som råvare købt og ejet af den danske virksomhed. Nu er der balance mellem input og output i begge produktionsligninger, og opstillingen afspejler også de størrelser, der indgår i den danske virksomheds og den udenlandske fabriks regnskab. Størrelserne i den danske produktionsligning indgår i det danske nationalregnskab. Størrelserne i den udenlandske fabriks produktionsligning bør indgå i det pågældende lands nationalregnskab, og værdiansættelsen af forarbejdningsydelsen bør være konsistent mellem det danske og det udenlandske nationalregnskab.

⁶ Produktionsligningens arbejdskraft omfatter ikke udviklere og lignende, hvis produktionsbidrag er repræsenteret af den immaterielle kapital. Det er et eksempel på omvejsproduktion.